

Zwerver

Nigeria staat wél op de lijst van het bedrijfslevenprogramma. Op deze lijst komen de landen te staan waarop goed beleid en goed bestuur van toepassing zijn. Het verbaast me dat Nigeria zo snel zover gekomen is. Immers, corruptie is bijna een handelsmerk van het land. "De feitelijke inzet van het bedrijfsleven-instrumentarium zal worden gezien in het licht van de schuldsituatie van dat land", aldus de minister. Wat betekent dit precies? Is het, gelet op de recente verkiezingen, niet beter om in Nigeria in eerste instantie te investeren in het net op gang gekomen democratiseringsproces? Voor Shell hoeft zo'n bedrijfslevenprogramma toch ook niet? Men is daar al jarenlang aanwezig. Ik zou zeggen: laten zij daar eerst maar eens hun eigen milieutroep opruimen. Extra steun voor het bedrijfslevenprogramma lijkt mij sowieso overbodig.

Vervolgens, voorzitter, stel ik enkele vragen naar aanleiding van de brief van het ministerie aan Niza over de diamantencampagne-Angola. In deze brief verklaart de minister dat effectieve naleving van VN-sancties tegen UNITA van groot belang is. Kan de minister in dit verband aangeven of er reeds een concrete tijdsplanning is vastgesteld voor de implementatie van de aanbevelingen van het panel? Hoe denkt de Nederlandse regering bij te dragen aan de uitvoering van de aanbevelingen in het algemeen en in het bijzonder aan de uitvoering van de aanbevelingen nrs. 1, 5, 17 en 19?

Is de minister van plan om op de EU-Afrikatop, op 3 en 4 april in Caïro te houden, de Angolese regering aan te spreken op haar verantwoordelijkheid met betrekking tot de certificatie van diamanten? Het gebrek aan serieuze controle vanwege de Angolese overheid heeft volgens het VN-rapport in grote mate de smokkel van ruwe diamanten, inclusief diamanten uit door UNITA gecontroleerde gebieden, vergemakkelijkt. Deze gebrekkige controle heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de ondermijning van de effectiviteit van het embargo.

Voorzitter! Ik sluit mijn betoog af. De vandaag de dag op het ministerie beleden lijn is er één van meer output en strakker management. Actionisme en emoties zijn uit, pragmatisch en effectief handelen is in. De "alles moet anders-show" draait op volle toeren. In 1998

spraken we in deze Kamer tijdens de begrotingsbehandeling-Buitenlandse Zaken/Ontwikkelingssamenwerking over een "janboel op Buitenlandse Zaken", zulks naar aanleiding van een KPMG-rapport over de herijking-operatie, ingezet in 1995. Anno 2000 is volgens ingewijden de janboel op dit ministerie een interne en extreme warboel geworden met aan het roer een onduidelijke, zwabberende minister. Ondiplomatieke opmerkingen over leunstoeldiplomatie, zigzaggend Indonesiëbeleid, het wel of niet opheffen van het wapenembargo, het wel of niet sturen van troepen naar Ambon, het wel of niet voor een Europese interventiemacht zijn en last but not least een reisje te veel naar Oostenrijk. Allemaal kwesties, volgens Vrij Nederland, van net verkeerd, precies te laat en fout getaxeerd. Natuurlijk zou Vrij Nederland het allemaal verkeerd kunnen zien; waarom niet? Vandaag heeft de minister de gelegenheid om, waar mogelijk, dit beeld te corrigeren. Voorlopig lijkt de mooie openingszin niet bewaarheid te worden. De valkuil van papieren taal is dat, als je het idealisme niet waarmaakt, er niets anders meer blijft staan dan beleid zonder illusies.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Thijn. Hij spreekt in dit huis zijn maagdentoespraak uit, althans als lid van deze Kamer.

□

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Honderd jaar geleden constateerde de Eerste Kamer dat "de leiding der buitenlandse aangelegenheden veilig in de handen van deze minister" was. Dit werd gesteld door "een rechtgeaard liberaal", zo las ik in het kostelijke boek "De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw". Het betrof minister De Beaufort. Het kan niet anders of de huidige minister komt er in deze portretgalerij wat bekaaid af. Hij bungelt ergens tussen Stikker en Van der Klaauw, maar dat ligt niet aan zijn beleid maar aan het feit dat hij bij de sluiting van de deadline nog maar net was aangetreden. Toch kreeg hij nog een motto mee, namelijk: "zakelijk naar de 21ste eeuw".

Is dat ook zo, voorzitter? Is dát nu het ambitieniveau van deze minister? Wat het beheer van het departement

betreft, zeker. De tijd is zwanger van "performance-management" en ambtenaren zuchten onder de formulieren waarmee hun prestaties worden gemeten. Maar wat het beleid zelf betreft heeft de minister – het geldt voor de drie bewindslieden – de lat toch hoger gelegd. In de memorie van toelichting wordt gesproken over een nieuw Nederlands elan in het buitenlandse beleid. Let wel: "nieuw", "Nederlands" en "elan". Nieuw: Paars II doet een schepje bovenop Paars I. Nederlands: Nederland laat zich niet meer wegzetten als klein land. Elan: ook inhoudelijk wil de minister inspelen op de veranderde verhoudingen in de wereld, waaronder de verschuiving van de balans tussen het respect voor de nationale soevereiniteit enerzijds en de mensenrechten anderzijds.

Voorzitter! Mijn fractievoorzitter heeft bij de algemene beschouwingen al de nodige aandacht gegeven aan de opmerkelijke speech die de minister in de Algemene Vergadering over dit thema heeft gehouden. Nadat ik de minister een compliment heb gemaakt in verband met de vliegende start van deze speech, het binnenhalen van de zetel in de Veiligheidsraad en de wijze waarop daarmee in de afgelopen tijd is omgegaan, wil ik vooral dit thema, die verschuiving, als uitgangspunt nemen voor mijn humanitair bedoelde interventie. Dit thema betekent onder meer dat van lidstaten van de Verenigde Naties, groot of klein, verwacht mag worden dat zij op een goede manier omgaan met culturele diversiteit en rechten van minderheden binnen hun landsgrenzen. Collega Hirsch Ballin heeft daarvoor in zijn voortreffelijke oratie in Tilburg destijds reeds veel aandacht gevraagd. Het betekent dat de internationale gemeenschap niet werkeloos toeziet als binnen staten structureel mensenrechten worden geschonden en minderheden systematisch worden vervolgd, verdreven of vermoord. Helaas is dat laatste in tientallen brandhaarden in de wereld, die niet allemaal elke dag de voorpagina's halen, aan de orde van de dag: oorlogen binnen staten, oorlogen tegen delen van de burgerbevolking, etnische zuiveringen, humanitaire rampen, immense vluchtelingenstromen en genocide bepalen in hoge mate het huidige wereldbeeld. Bosnië en Rwanda, Kosovo en Sierra Leone zijn maar

Van Thijn

enkele van de meest schrijnende voorbeelden.

De internationale gemeenschap laat zich niet onbetuigd. Sinds de val van de muur zijn er zo'n veertig vredesmissies geweest. Op dit moment zijn er zestien operaties gaande. Terecht wordt de vredesmissie ook in ons land gezien als de vaste taak van de krijgsmacht, waarmee inmiddels goede en ook minder goede ervaringen zijn opgedaan. Toch is het aantal keren dat niet (Rwanda), te laat (Bosnië) of ontoereikend (Kongo) is opgetreden schrijnend groot. De centrale vraag is dan ook of wij het beginsel zoals dat door de minister terecht is geponeerd ook in de praktijk kunnen waarmaken. Minstens zo belangrijk is daarbij om ook te kijken naar en te investeren in het bredere terrein van de conflictpreventie. Ik sluit mij kortheidshalve aan bij hetgeen mevrouw Zwerver over dit zeer belangrijke onderwerp heeft gezegd.

Ik wil nu ingaan op het essay van Michael Ignatieff over het primaat van de mensenrechten, waarin hij een bijtende verhandeling heeft gehouden over en een schrijnende kloof heeft geconstateerd tussen norm en praktijk. Hij waarschuwt ernstig tegen mensenrechtenretoriek. Ik ben het met zijn sombere conclusie niet eens. Het pure feit dat de norm zo'n brede ingang vindt, ook tot uitdrukking komend in de aarzelande komst van een Internationaal Strafhof, de werking van het Joegoslaviëtribunaal, de berechting van misdaden tegen de menselijkheid, de aanhouding van Pinochet, helaas zonder gevolg – waarom was Nederland zo zwijgzaam in die zaak? – het aanklagen van Milosevic en wellicht ook Bouterse is op zichzelf pure winst. Maar Ignatieff confronteert ons met een aantal inconsistenties in het beleid van de internationale gemeenschap die om een antwoord vragen. Ik zal achtereenvolgens behandelen:

1. selectiviteit;
2. doelloosheid;
3. het probleem van de handhaving.

Ik begin met de selectiviteit. Waarom in Kosovo wel en in Tsjetsjenië niet? Waarom wel interveniëren ten behoeve van de Albanezen maar niet ten behoeve van de Koerden? Waarom wel zoveel aandacht in de Veiligheidsraad voor Oost-Timor maar niet voor de Molukken? Geen misverstand: ik ben blij dat er geïntervenieerd is waar dat

nodig en mogelijk was. De vraag is hoe universeel het beginsel kan zijn. Geldt het beginsel alleen als het om kleine, zwakkere staten gaat, om landen zonder bondgenoten? Geldt het ook als bijvoorbeeld permanente leden van de Veiligheidsraad in het geding zijn? Spelen de geografische ligging en de invloedssfeer van de desbetreffende brandhaard een rol? Zijn er criteria?

De kersverse ambassadeur voor de mensenrechten, mevrouw Jones, zei een paar dagen geleden op de conferentie over dit onderwerp dat er Scheveningse criteria zijn ontwikkeld, die geloof ik weer gevolgd zullen worden door Noordwijkse criteria. Ik zou graag enig inzicht in dat soort afwegingsprocessen willen hebben. In de afweging tussen consistentie en effectiviteit waarover de minister zelf op die dag sprak, gaat het natuurlijk om veel meer dan militaire interventies alleen. Het gaat ook om een scala aan diplomatieke, politieke en economische interventies. Welke niet-militaire middelen heeft de EU, c.q. Nederland in de strijd geworpen tegen de gruwelijke mensenrechtenschendingen in Tsjetsjenië? Waarom wordt geen statenklacht tegen Rusland overwogen, gewoon om te kijken hoe consistent zo'n beleid, gebaseerd op een prachtig beginsel, kan zijn?

Een tweede punt van kritiek van Ignatieff is het ontbreken van duidelijke doelstellingen. Mensenrechten, zo zegt hij, kunnen alleen daadwerkelijk gehandhaafd worden binnen het wettelijk kader van staatsverbanden. Humanitaire interventies dreigen anders de zaken eerder te verslechteren dan te verbeteren, als zij bestaande staatsstructuren destabiliseren zonder daar een alternatief voor in de plaats te stellen. Hij noemt het referendum in Oost-Timor, bevorderd door de VN zonder zich rekenschap te geven van implementatie. Hij noemt de interventies op de Balkan, met name Kosovo, zonder dat er enige gedachte bestaat waar het met de statenstructuur naartoe moet. Nogmaals, ik ben het eens met die interventies, maar hij legt wel de vinger op een wonde plek: het ontbreken van een strategisch samenhangende visie op de toekomstige staatsstructuur op de Balkan. Blijft een multi-etnisch staatsverband, zowel in Bosnië als in Kosovo, de politieke doelstelling van de internationale gemeenschap?

Wordt er, voor wat Kosovo betreft, gedacht aan een multi-etnische, min of meer autonome provincie binnen een multi-etnisch Klein-Joegoslavië? Of is men van mening dat een onafhankelijk homogeen Kosovo, al of niet in een federatie met Albanië, een onafwendbare ontwikkeling is? Wat zijn daarvan dan weer de gevolgen voor Montenegro, Macedonië en andere aanpalende gebieden?

De minister behoeft al die vragen natuurlijk niet te beantwoorden, maar hij moet wel antwoord geven op de vraag hoe wij toe werken naar en of hij het belang erkend van een samenhangende visie op de totale regio, de roep om een nieuw Dayton. Tegen die achtergrond is het ook te betreuren dat het Stabiliteitspact voor de Balkan nog niet echt van de grond is gekomen. Welke betekenis moet worden toegekend aan het speciale mandaat voor Solana? Heeft de heer Hombach het niet kunnen redden? Betekent dit nu dat op de aanstaande regionale financieringsconferentie in Brussel spijkers met koppen zullen worden geslagen? Het zou in ieder geval ook van belang zijn als de internationale gemeenschap een duidelijke visie ontwikkelde op de staatkundige kaders waarbinnen zij opereert in een overgangssituatie. De vraag is of wij dan niet moeten denken aan een tijdelijke protectoraatconstructie.

Een derde punt van Ignatieff betreft de gapende kloof tussen de normstelling door de internationale gemeenschap en de volstrekt tekortschietende implementatie. Hoe groot die kloof in de praktijk is, moge blijken uit de situatie in Bosnië. In een rapport "Is Dayton failing?" constateert de International crisisgroup dat, vier jaar na de totstandkoming, op geen enkel onderdeel, anders dan in de evaluatie van de regering, tastbare vorderingen zijn gemaakt. De nieuw gekozen organen functioneren niet. Behoorlijke wetgeving is niet tot stand gebracht. Van een echte terugkeer van vluchtelingen en ontheemden is amper sprake en al helemaal niet naar de plaatsen van herkomst. De drie nationalistische stromingen zitten nog stevig in het zadel en saboteren het beleid van de internationale gemeenschap. Het centrale probleem is het ontbreken van enigerlei handhavingmechanisme. Niemand voelt zich voor die handhaving verantwoorde-

Van Thijn

lijk. De lokale politie is het instrument van de nationalistische partijen. De VN-politie is een machteloze, krachteloze, tandeloze club. KFOR ziet de politietaken niet als haar primaire verantwoordelijkheid, maar beschouwt dit als "mission creep", met als gevolg dat de internationale gemeenschap, ondanks alle inspanningen, in een gezagsvacuüm opereert.

In Kosovo tekenen zich vergelijkbare ontwikkelingen af. Militairen die daar niet voor zijn opgeleid zijn verantwoordelijk voor de reguliere ordehandhaving, maar ook voor de bestrijding van terroristische en mafia-achtige praktijken, waarvoor zij niet zijn geëquipeerd. In verband met de tijd sluit ik mij aan bij wat mevrouw Zwerver daarover heeft gezegd. Is hier niet sprake van een blinde vlek van de internationale gemeenschap? Is de regering bereid – zo ja in welk internationaal orgaan? – de VN, de NAVO, de OVSE of de EU, dit centrale vraagstuk ook centraal aan de orde te stellen?

Ik wil nog twee vragen stellen naar aanleiding van de situatie in Oostenrijk. De eerste vraag, met alle steun voor de opstelling van de regering ten opzichte van Oostenrijk, is of dit niet het moment is om zaken ten principale aan de orde te stellen en hard aan de slag te gaan met het antidiscriminatieartikel in het Verdrag van Amsterdam. Heeft dit centrale vraagstuk wel alle aandacht en ook het hart van de regering?

Mijn tweede vraag bewaar ik voor de tweede termijn.

De **voorzitter**: Ik wens de heer Van Thijn van harte geluk met zijn maagdentoespraak. Ik ben daartoe bijzonder gekwalificeerd, omdat in september 1953 de jongheren Jurgens en Van Thijn aankwamen aan, toen nog, de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Toen was nog niet bekend wie uit dat jaar, waartoe ook Dick Dolman en Frits Bolkestein behoorden, burgemeester van Amsterdam zou worden. Het werd, terecht, Ed van Thijn, een echte Amsterdammer.

Hij heeft een indrukwekkende staat van dienst, dienst aan de kiezers, aan de hoofdstad en aan de Kroon. Het lidmaatschap van deze Kamer is een kroon op al dat werk. Het is gezien deze carrière interessant, mijnheer Van Thijn, dat u uw maagdentoespraak houdt over buitenlandse zaken en niet over binnenlandse

zaken. U had steeds een sterke belangstelling voor internationale mensenrechten. Het is aardig dat het antidiscriminatieartikel in het Verdrag staat dat naar Amsterdam is vernoemd. Uw waarnemerschap in Bosnië in 1996 heeft die belangstelling ongetwijfeld versterkt. U zult ongetwijfeld in de Kamer, in ons midden, ook uw verzet tegen de "sorry-democratie" voortzetten. Ik wens u van harte geluk met uw toespraak.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Boorsma

Mevrouw **Lycklama à Nijeholt** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Het vorig jaar gaf de memorie van toelichting aan dat het Nederlands buitenlands beleid wordt gedreven door idealisme, maar gestuurd door pragmatisme en realisme. Dit jaar wordt het idealisme op andere wijze gebonden; het Nederlands buitenlands beleid is dit jaar idealistisch zonder illusies. Twee andere sprekers hebben ook al over dit idealisme gesproken. Het klinkt wat bangig, zo van: laten wij ons er vooral niet te veel van voorstellen. Dit terwijl er toch een bepaald niet klein bedrag beschikbaar is voor ontwikkelingssamenwerking: 7,3 mld. Dat is veel geld, om armoede en onrecht in de wereld te bestrijden, te zorgen dat kleine kinderen niet hoeven te werken maar naar school gaan, het milieu te beschermen, enz. Een enorme uitdaging en een enorme verantwoordelijkheid. Idealisme met pragmatisme, met realisme, zonder illusies, geen probleem, maar enig ongeclausuleerd idealisme misstaat ook beslist niet op dit beleidsterrein. Overigens kijkt mijn fractie met spanning uit naar de begroting van volgend jaar, naar het soort idealisme dat dan ons buitenlands beleid inspireert.

Op het terrein van Ontwikkelingsamenwerking is het afgelopen jaar veel gebeurd. De minister voor Ontwikkelingsamenwerking heeft een koers uitgezet voor belangrijke beleidsombuigingen. Beperking en concentratie is het motto. Mijn fractie wil de minister graag complimenteren met de energieke en voortvarende wijze waarop zij het nieuwe beleid op de rails heeft gezet. Ook de

inhoud, zoals vorig jaar al aangegeven, spreekt mijn fractie aan. Het is echter nog te vroeg om vast te stellen of het nieuwe beleid werkt en of werkelijk langs deze weg het hoofddoel, armoedebestrijding, beter wordt bereikt: de uitvoering dus. Wel is duidelijk dat er een aantal problemen en soms zelfs tegenstrijdigheden in het beleid besloten liggen die om een oplossing vragen. Op enkele van deze punten wil mijn fractie graag een debat met de minister. Ze hebben betrekking op het criterium "goed bestuur" bij de bilaterale landenkeuze, op de keuze voor multilaterale kanalen en op de rol van "civil society" en NGO's in ontwikkelingsprocessen.

Eerst de bilaterale samenwerking. Bij de keuze van landen zijn drie criteria gebruikt, de mate van armoede, de kwaliteit van het beleid en de kwaliteit van het bestuur. Bij het laatste criterium is bijzonder gelet op de integriteit van het overheidsapparaat, het voorkomen van corruptie, transparant beheer van openbare middelen, toezicht op de overheidsuitgaven, de mate van participatie van de bevolking, de scheiding van machten, rechtszekerheid, democratisering en naleving van de mensenrechten. Ook is de relatieve hoogte van het defensiebudget in de afweging betrokken. Zware eisen, gebaseerd op Euro-Amerikaanse bestuurskundige inzichten, eisen met betrekking waartoe ook Nederland tekortschiet en die de Belgische staatssecretaris voor ontwikkelingssamenwerking Boutkans in een debat met de minister tot de uitspraak bracht: "Als je Herfkens' regels strak toepast, blijft er geen enkel land over in Afrika." Aan die eisen kan in andere culturen waar bovendien grote armoede heerst, juist door die armoede per definitie niet worden voldaan. Immers, armoede brengt corruptie, tast de integriteit van het overheidsapparaat aan, enz. Hier is het beleid naar ons inzicht tegenstrijdig.

Wat willen we nu, waar staan we voor, armoedebestrijding, of landen met al een goed bestuur verder op weg helpen? Is het "betting on the strong", omdat dat het beste resultaat oplevert? Maar lopen we dan niet met een boog om de echte problemen heen? Laten we daarmee de miljoenen armen die onder slecht bestuur moeten leven niet in de steek? Het verweer van de minister is